

What Model of Society do we Want? Democracy vs. Anarchy Vs. Totalitarianism

Valerica Mădălina Vîrgolici¹

Abstract: This article provides a comparative analysis of three models of social and political organisation—democracy, totalitarianism, and anarchy—with the aim of identifying which of them offers the most conducive environment for societal development. The defining characteristics of each regime are examined, ranging from the respect for fundamental rights and freedoms in democratic systems, to their suppression in totalitarian regimes, and the absence of authority structures in anarchic settings. The study highlights the importance of the rule of law and institutional frameworks in the functioning of a stable society, while also underscoring the risks of chaos and abuse in their absence. The conclusion reached is that democracy, despite its imperfections, represents the optimal model for social coexistence and for maintaining a balance between liberty and order, through the guarantee of citizens' rights and the separation of powers within the state.

Keywords: democracy; totalitarianism; anarchy; fundamental rights; rule of law

Introducere

Prin societate înțelegem totalitatea oamenilor care trăiesc laolaltă, fiind legați între ei prin anumite raporturi economice; ansamblu unitar, sistem organizat de relații între oameni istoricește determinate, bazate pe relații economice și de schimb; p. ext. sistem social.² Pentru a putea conviețui pașnic și productiv, oamenii au nevoie

¹ Studentă în anul I la Programul de Master DAPE, Universitatea Internațională Danubius. Coordonator: Lector univ. dr. Iulian Savenco, Facultatea de Drept și Guvernanță Internațională, Universitatea Internațională Danubius.

² Definiția se regăsește în DEX online, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://www.dexonline.ro/definitie/societate>. Vezi pentru detalii Moffett, Mark W. "What Is a Society? Building an Interdisciplinary Perspective and Why That's Important." *Behavioral and Brain Sciences* 48 (2025): e51. <https://doi.org/10.1017/S0140525X24000037>.

Copyright: © 2026 by the authors.
Open access publication under the terms and conditions of the
Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY NC) license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

de structuri sociale și de reguli clare. Organizarea politică a societății reprezintă fundamentul care asigură ordinea socială și gestionează raporturile dintre indivizi și grupuri. De-a lungul timpului, s-au conturat diferite modele de organizare statală și guvernare, fiecare cu premise ideologice distincte și consecințe diferite asupra cetățenilor. În continuare, vom analiza comparativ trei astfel de modele – democrația, totalitarismul și anarhia – evidențiind trăsăturile lor juridice și politice distincte, precum și implicațiile pentru viața socială.

Democrația

Democrația este, în abstract, forma de organizare politică ce proclamă suveranitatea poporului. DEX definește democrația drept o „formă de organizare și de conducere politică a societății, care proclamă suveranitatea poporului”, precum și „formă de guvernare a statului, bazată pe separația puterilor și pe votul universal”¹. Într-un regim democratic modern, puterea este exercitată direct sau prin reprezentanți aleși, iar statul se angajează să garanteze și să respecte drepturile, libertățile și obligațiile cetățenilor. Principiile de bază ale democrației sunt : statul de drept, pluralismul politic, separația puterilor în stat și protecția minorităților.

În România, democrația constituțională este forma de guvernământ consfințită de legea fundamentală. Constituția României prevede încă din art. 1 că „România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil”, iar forma de guvernământ a statului este republica². Tot în art. 1 se afirmă explicit că „România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme (...), și sunt garantate”³. De asemenea, principiul separației și echilibrului puterilor legislativă, executivă și judecătorească este consacrat la nivel constituțional (art. 1 alin. 4), iar respectarea Constituției și a legilor este obligatorie pentru toți (art. 1 alin. 5)⁴.

Constituția stabilește garanții importante pentru funcționarea democratică a societății. De pildă, art. 6 recunoaște dreptul minorităților naționale de a-și păstra, dezvolta și exprima identitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă, în condiții de egalitate și nediscriminare. Art. 7 obligă statul să sprijine legăturile cu românii din afara granițelor și să acționeze pentru protejarea identității lor, cu respectarea

¹ DEX online, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://dexonline.ro/definitie/democra%C8%9Bie>.

² Constituția României (1991, rev. 2003). Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 767/31.X.2003.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

legilor statelor gazdă. Art. 8 afirmă că pluralismul politic este o condiție și garanție a democrației, partidele politice având rolul de a exprima voința politică a cetățenilor, în respectul suveranității naționale și al ordinii de drept. Așadar rolul constituțional românesc configurează elementele-definitorii ale democrației: suveranitatea populară, statul de drept, separația puterilor, pluralismul și protecția drepturilor fundamentale.

Pe lângă Constituție, caracterul democratic al statului român este consolidat și prin angajamentele internaționale și apartenența la organizații suprastatale. România, ca stat membru al Uniunii Europene (din 1 ianuarie 2007), aderă la valorile fundamentale consacrate de art. 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană – respectarea demnității umane, libertatea, democrația, egalitatea, statul de drept și respectarea drepturilor omului, inclusiv ale persoanelor aparținând minorităților¹. Valorile comune creează un fundament pentru standardele democratice pe care toate statele membre trebuie să le respecte. Totodată, respectarea drepturilor și libertăților persoanelor este considerată o obligație esențială în UE, impusă atât instituțiilor europene, cât și statelor membre în implementarea politicilor lor.

Un instrument juridic important la nivelul Uniunii Europene este Carta Drepturilor Fundamentale a UE, care reunește într-un singur document drepturile personale, civile, politice, economice și sociale garantate cetățenilor europeni². Carta are forță juridică echivalentă cu tratatele și completează sistemele naționale de protecție a drepturilor (fără a le înlocui). În situația în care drepturile fundamentale ale unei persoane sunt încălcate, sarcina revine inițial instanțelor naționale de a oferi remedii. Totodată, cetățenii europeni au dreptul de a se adresa Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strasbourg pentru încălcări ale drepturilor civile și politice prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, iar, dacă un stat membru încalcă dreptul UE, Comisia Europeană îl poate acționa în fața Curții de Justiție a UE. Toate aceste mecanisme supranaționale consolidează democrația și statul de drept în România, fiind pentru cetățeni garanții suplimentare de protecție a drepturilor.

Un aspect fundamental al democrației îl reprezintă instituțiile sale, atât cele formale, cât și cele informale. Instituțiile formale sunt acele structuri și reguli codificate precum legile, constituțiile, codurile, a căror respectare este păzită prin

¹ Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată). *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, seria C, nr. 326, 26 octombrie 2012. EUR-Lex. Accesat la 30 ianuarie 2026. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0020.01/DOC_2&format=PDF.

² Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, seria C, nr. 326, 26 octombrie 2012. EUR-Lex. Accesat la 30 ianuarie 2026. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

sanctiuni juridice. Instituțiile informale sunt tradițiile, normele sociale și valorile cultural-istorice care modelează comportamentul social¹. În România, instituțiile democratice sunt autoritățile publice fundamentale (Parlamentul – organul reprezentativ legislativ, Guvernul – puterea executivă, instanțele judecătorești – puterea judecătorească), precum și organisme autonome ca Avocatul Poporului sau Consiliul Legislativ, menite să mențină controlul și echilibrul între puteri. Toate acestea operează în baza principiilor constituționale și legale menționate, având ca scop realizarea interesului public în spiritul valorilor democratice.

Din punct de vedere juridic și politic, în democrație statul de drept prevalează. Statul acționează limitat de lege, iar cetățenii se bucură de drepturi și libertăți garantate. Participarea cetățenească la viața politică prin alegeri libere, pluralism de opinii, libertatea presei și a asocierii, este vitală pentru legitimitatea puterii publice. Democrația nu este un sistem perfect, însă spre deosebire de cele pe care le vom discuta în continuare, ea permite mecanisme de corecție și echilibrare a abuzurilor fie prin alegeri periodice, separația puterilor, fie prin control jurisdicțional al legalității actelor, etc. și pune accent pe domnia legii în raport cu forța arbitrară².

Totalitarismul

Totalitarismul reprezintă antiteza democrației constituționale. În termeni generali, totalitarismul este un regim politic dictatorial care aspiră la controlul complet al societății, recurgând la teroare, propagandă ideologică și eliminarea oricărei opoziții. DEX prezintă următoarea definiție: „formă de regim dictatorial bazat nu doar pe teroare, ci și pe sprijinul maselor mobilizate printr-o ideologie preconizând schimbări sociale radicale și care presupune un control complet al statului și scoaterea în afara legii a opoziției”³. Prin natura sa, un regim totalitar urmărește subordonarea tuturor aspectelor vieții publice și private unei ideologii unice, impusă de un partid unic sau de un lider carismatic cu puteri nelimitate.

¹ Vertovec, Steven. 2021. “The Social Organization of Difference.” *Ethnic and Racial Studies* 44 (8): 1273–95. doi:10.1080/01419870.2021.1884733.

² De Miguel, Gonzalo Capellán. 2018. “The Concept of Democracy: Moments, Meanings and Images in the ‘Long Term’ (a Proposed Rethinking of Conceptual History in the Ibero-American World).” *Journal of Iberian and Latin American Studies* 24 (3): 415–41. doi:10.1080/14701847.2018.1530904.

³ DEX online, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://dexonline.ro/definitie/totalitarism>. Vezi și *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, s.v. “totalitarianism”, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/us/definition/english/totalitarianism>. Aici, termenul **se** referă la principiile și practicile unui sistem politic în care există un singur partid, care deține puterea și controlul total asupra populației; a se opune dictaturii și totalitarismului.

Istoria secolului XX oferă exemple relevante de regimuri totalitare, care deși au avut ideologii diferite, prezintă trăsături comune. Comunismul stalinist, fascismul italian, nazismul german sau legionarismul din România interbelică sunt încadrate de istorici în sfera totalitarismului¹.

Primul regim totalitar instaurat a fost regimul comunist în Rusia, după Revoluția din Octombrie 1917. Prin lovitura de stat bolșevică condusă de Vladimir I. Lenin, puterea a fost preluată de Partidul Comunist, care a desființat instituțiile democratice și a instituit dictatura partidului unic. În anii ce au urmat, liderii comuniști (Lenin și succesorul său, Stalin) au implementat măsuri radicale precum naționalizarea forțată a proprietăților private, suprimarea proprietății private și a pieței libere, crearea unei poliții politice secrete (CEKA, ulterior NKVD/KGB) pentru eliminarea adversarilor, cultul personalității conducătorului și exportul revoluției comuniste. Regimul comunist a recurs la violență și teroare în masă pentru a elimina orice opoziție, comițând asasinat politice, execuții sumare, deportări ale „elementelor dușmănoase” și chiar foamete provocată cum a fost Holodomor-ul din Ucraina. Estimările istorice arată că milioane de oameni au fost uciși sau au murit ca urmare a represiunii și politicilor criminale din anii de început ai regimului sovietic².

În Italia, după Primul Război Mondial, frustrarea națională și teama de comunism au facilitat ascensiunea fascismului. Benito Mussolini a fondat în 1919 mișcarea fascistă, promițând restaurarea gloriei Imperiului Roman și ordine în fața tulburărilor sociale. Profitând de nemulțumirile veteranilor de război și sprijinul unor cercuri industriale și latifundiare, Mussolini și adepții săi, așa-numiții cămăși negre, au organizat în octombrie 1922 celebrul Marș asupra Romei. Mii de fasciști au mărșăluit spre capitală, forțând mâna regelui Victor Emanuel al III-lea, care a refuzat să instituie starea de asediu și l-a invitat pe Mussolini să formeze guvernul³. Odată ajuns prim-ministru, Mussolini a demontat rapid sistemul democratic, a suprimat partidele de opoziție, a cenzurat presa, s-a autoproclamat Il Duce (Conducătorul) și și-a atribuit puteri dictatoriale. Regimul fascist italian (1922–1943) s-a caracterizat prin naționalism expansionist, corporatism economic, propaganda intensă și cultul personalității lui Mussolini. În plan extern, Italia fascistă a devenit agresor: a invadat Etiopia (1935), s-a aliat cu Germania nazistă și

¹ Shorten, Richard. 2017. “Totalitarianism and the End of the End-of-Ideology.” *Journal of Political Ideologies* 22 (2): 147–68. doi:10.1080/13569317.2017.1306959. Vezi și Spector, Hannah. 2016. “Hannah Arendt, Education, and the Question of Totalitarianism.” *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 37 (1): 89–101. doi:10.1080/01596306.2014.927113.

² Richard Lowenthal, “Totalitarianism and After in Communist Party Regimes,” în *Totalitarian Democracy and After*, 1st ed. (London: Routledge, 2003).

³ Niall Ferguson și Victor Davis Hanson, “The History of Socialism and Capitalism,” publicat de Eugene Ho, *Hoover Institution*, 26 mai 2025.

a intervenit militar în Războiul Civil din Spania de partea forțelor generalului Franco, trimițând aproximativ 70.000 de militari voluntari și tehnică de luptă în sprijinul naționaliștilor spanioli, contribuție semnificativă la victoria acestora¹.

Nazismul în Germania s-a ridicat pe fondul nemulțumirilor legate de tratatele ce au încheiat Primul Război Mondial și al crizei economice din anii 1920. Ideologia nazistă, formulată de Adolf Hitler în lucrarea sa *Mein Kampf*, era centrată pe naționalism extrem, rasism și antisemitism, promovând supremația rasei „ariene” și ura față de evrei și alte grupuri considerate „indezirabile”². Partidul Național-Socialist Muncitoresc German (NSDAP) al lui Hitler a încercat mai întâi preluarea forțată a puterii prin puciul de la berărie (München, 1923), o lovitură de stat eșuată care l-a adus pe Hitler în închisoare pentru scurt timp. Schimbând tactica spre lupta politică legală, naziștii au câștigat treptat sprijin electoral pe fondul șomajului și al instabilității. În ianuarie 1933, Hitler a fost numit cancelar al Germaniei, iar după decesul în împrejurări suspecte al președintelui Hindenburg, Hitler a cumulat funcțiile de cancelar și președinte, asumând titlul de Führer (însemnând conducător) în august 1934. Imediat, regimul nazist a instaurat dictatura totalitară, astfel încât partidele politice au fost interzise, Germania devenind stat cu partid unic, libertățile civile suspendate, syndicatele desființate, iar o poliție politică Gestapo și organizațiile paramilitare (SS și SA) au instaurat teroarea împotriva oricărei opoziții. Politica antisemită de stat s-a intensificat gradat, de la legile de la Nürnberg (1935) de privare a evreilor de cetățenie, până la Holocaust – genocidul sistematic în care regimul nazist a exterminat circa 6 milioane de evrei europeni între 1941–1945. Al Doilea Război Mondial (1939–1945), declanșat de Hitler prin invadarea Poloniei, a fost epilogul sângeros al regimului nazist, care a provocat distrugerii uriașe până la prăbușirea sa în 1945³.

În ceea ce privește România, perioada interbelică târzie și cea de după 1938 au cunoscut, din nefericire, alunecări succesive de la democrație spre regimuri autoritare și totalitare⁴. În contextul crizei politice și al ascensiunii mișcărilor

¹ Gozzini, Giovanni. “Italian Communism.” Chapter. In *The Cambridge History of Communism*, edited by Norman Naimark, Silvio Pons, and Sophie Quinn-Judge, 597–618. The Cambridge History of Communism. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

² Este vorba despre Adolf Hitler, *Mein Kampf*, vol. 1: *Eine Abrechnung* (München: Franz Eher Nachfolger, 18 iulie 1925); vol. 2: *Die nationalsozialistische Bewegung* (München: Franz Eher Nachfolger, 1926).

³ Fritz, Stephen G. 2025. “Nazi Germany: Society, Culture, and Politics: By Pamela E. Swett and S. Jonathan Wiesen (London: Bloomsbury Academic, 2024), 325 Pages.” *Israel Journal of Foreign Affairs* 19 (1): 96–98. doi:10.1080/23739770.2025.2464368.

⁴ Rotaru, Marina-Alexandra, Remus Crețan, Ioan Sebastian Jucu, Ana-Neli Ianăș, and Marcel Török-Oance. 2024. “How Can Digital Maps of Religions Inform Us about Fractionalization and Polarization in Post-Communist Romania?” *Religions* 15, no. 7: 763. <https://doi.org/10.3390/rel15070763>.

extremiste, regele Carol al II-lea a instaurat în 1938 o dictatură regală. După alegerile din decembrie 1937, în care partide radicale de dreapta precum Totul pentru Țară – aripa politică a Gărzii de Fier – și Partidul Național Creștin, au obținut reprezentare parlamentară, Carol al II-lea, temându-se de influența Gărzii de Fier (legionarii conduși de Corneliu Zelea Codreanu), a suspendat regimul democratic. La 10 februarie 1938, regele a dizolvat Parlamentul și partidele politice, a abrogat Constituția din 1923 și a promulgat o nouă Constituție autoritară adoptată prin plebiscit, care îi conferea puteri sporite. Astfel a început regimul de „monarhie autoritară” (1938–1940) al lui Carol al II-lea, în care partidele au fost interzise, iar viața politică a fost subordonată voinței regelui. Represiunile împotriva adversarilor au escaladat, Garda de Fier a fost interzisă, mulți legionari arestați, inclusiv liderul lor Codreanu care a fost închis în 1938 și ulterior asasinat în detenție de către autorități. Legionarii, la rândul lor, s-au răzbunat după înlăturarea lui Carol, organizând în noiembrie 1940 Masacrul de la Jilava, în care un comando legionar a executat, în noaptea de 26/27 noiembrie 1940, nu mai puțin de 64 de foști demnitari ai regimului carlist, considerați responsabili pentru persecutarea Mișcării Legionare. Printre victime s-au numărat foști prim-miniștri (Gheorghe Argeșanu fiind unul dintre aceștia), miniștri (Victor Iamandi, Gabriel Marinescu ș.a.) și alți ofițeri și funcționari de rang înalt. De asemenea, tot în acele zile, legionarii i-au asasinat pe reputatul istoric Nicolae Iorga și pe economistul Virgil Madgearu, acte de o gravitate extremă ce au șocat opinia publică¹.

După abdicarea forțată a lui Carol al II-lea la 6 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu a preluat conducerea statului aliindu-se inițial cu Mișcarea Legionară, formând împreună Statul Național-Legionar. Relația dintre Antonescu și legionari s-a deteriorat însă rapid, culminând cu rebeliunea legionară din ianuarie 1941, reprimită de Antonescu cu sprijinul armatei. Ulterior, regimul antonescian (1941–1944) a fost unul dictatorial militar naționalist, aliat al Puterilor Axei, responsabil la rândul său de politici opresive și de crime împotriva populației evreiești și rome din teritoriile sub control, referindu-ne aici la Transnistria, Bucovina de Nord etc., într-un registru totalitar de tip fascist².

După cel de-Al Doilea Război Mondial, România a intrat în sfera de influență a Uniunii Sovietice, iar regimul politic s-a schimbat dramatic. La 30 decembrie 1947,

¹ Rotar, Marius. 2010. “The Mask of the Red Death: The Evil Politics of Cremation in Romania in December 1989.” *Mortality* 15 (1): 1–17. doi:10.1080/13576270903537716.

² Popa, Ion. 2025. “Jewish Dissidence in Communist Romania: Definition, Chronology, and Particularities.” *Jewish Culture and History* 26 (1): 82–97. doi:10.1080/1462169X.2025.2450898. Vezi și Harward, Grant. 2023. “The Holocaust in Romania: The Destruction of Jews and Roma under the Antonescu Regime, 1940–1944: 2nd Ed., by Radu Ioanid, Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2022, Xiv + 647 Pp., US\$32.00 (Hardcover), ISBN 978-1-5381-3808-3.” *Canadian Slavonic Papers* 65 (3–4): 529–31. doi:10.1080/00085006.2023.2277065.

regele Mihai I a fost forțat să abdice, monarhia a fost abolită, iar România s-a proclamat republică populară de democrație populară sub control comunist. Regimul comunist instalat inițial sub conducerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, a fost unul de factură totalitară. Între 1948 și 1965, România a fost condusă de Partidul Muncitoresc Român (ulterior Partidul Comunist Român – PCR) în stil stalinist. S-a instaurat partidul unic, proprietatea privată asupra principalelor mijloace de producție a fost abolită (naționalizarea industriei în 1948, colectivizarea agriculturii între 1949–1962) și orice opoziție politică a fost eliminată. Țăranii înstăriți denumiți chiaburi au fost declarați „dușmani ai poporului” și supuși represiunii; rezistența împotriva colectivizării a fost înăbușită prin arestări, deportări și execuții¹. Propaganda oficială proslăvea partidul și pe liderii săi, justificând măsurile drastice ca fiind necesare pentru „construirea socialismului” și „ridicarea nivelului de trai și de cultură al maselor” (conform retoricii vremii). În realitate, neîndeplinirea planurilor economice nerealistice era pusă pe seama unor presupuși sabotori și „elemente indezirabile”, care erau apoi judecați în procese-spectacol și condamnați exemplar.

În perioada conducerii lui Gheorghiu-Dej, mii de persoane au fost închise din motive politice în penitenciare și lagăre de muncă forțată (la Sighet, Aiud, Gherla, Canalul Dunăre-Marea Neagră și altele), iar regimul de teroare a atins toate segmentele societății, liderii partidelor istorice, elitele intelectuale, ofițeri, clerici, țărani revoltați, chiar și membri PCR epurați în luptele interne de putere. Cenzura a fost strictă, libertatea de exprimare inexistentă, iar Securitatea, adică poliția politică a regimului, înființată în 1948 și-a consolidat rapid rețeaua de informatori, supraveghind populația în cele mai mici aspecte ale vieții private.

După 1965, odată cu accederea la putere a lui Nicolae Ceaușescu ca secretar general al PCR (și, din 1967, președinte al Consiliului de Stat, ulterior Președinte al Republicii), regimul comunist din România a intrat într-o nouă fază, menținând însă caracterul totalitar. Inițial, în prima parte a anilor '60, a existat o oarecare relaxare, fiind eliberați mulți deținuți politici în 1964, România și-a afirmat o timidă autonomie față de Moscova, însă treptat Ceaușescu a derivat către un național-comunism rigid și un cult exacerbat al personalității proprii. În Republica Socialistă România (așa cum era denumirea oficială din 1965), Ceaușescu a concentrat puterea absolută în mâinile sale și ale soției sale, Elena Ceaușescu, promovându-se pe amândoi în funcții supreme în partid și stat. Propaganda a atins

¹ Grama, Adrian. 2024. “Law, Labour, Sovereignty: One Century of Anti-Communism in Romania.” *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 32 (3): 513–31. doi:10.1080/25739638.2024.2429210.

cote paroxistice – Ceaușescu era numit „geniul Carpaților”, „conducător iubit” etc., aniversările și congresele se transformau în spectacole grandioase de preamărire¹.

Instituțiile statului erau pur formale, întrucât deciziile reale erau luate în cadrul PCR de către Ceaușescu și un cerc restrâns de apropiați. Securitatea a devenit omniprezentă, supraveghind și intimidând orice potențial disident. La sfârșitul anilor '70 și în anii '80, situația economică a țării s-a deteriorat grav, în principal din cauza politicilor dictatoriale de tipul celor de industrializare forțată, plata accelerată a datoriei externe prin exporturi masive care au generat penurii interne. Regimul a impus un program drastic de raționalizare a bunurilor de consum de bază: alimentele, carburantul, energia electrică și termică au fost sever limitate pentru populație. Cozile, întunericul și frigul au devenit realități cotidiene pentru români în anii '80, generând frustrări profunde. Cu toate acestea, orice protest era înăbușit imediat, așa cum a fost revolta muncitorească de la Brașov din 1987 ce a fost reprimată, iar participanții sancționați drastic².

Caracteristic totalitar, regimul Ceaușescu nu tolera nicio formă de opoziție sau critică. Cenzura era totală; chiar și scriitorii sau artiștii trebuiau să se autocenzureze sub amenințarea interzicerii sau represaliilor. Libertatea religioasă era și ea îngrădită; deși Biserica a supraviețuit, regimul a promovat ateismul și a demolat numeroase biserici (mai ales în București) sub pretextul sistematizării urbane. Încercarea oricărui cetățean de a protesta public sau de a divulga în exterior abuzurile regimului atrăgea consecințe imediate, de la concediere și marginalizare până la arestare³. Un exemplu notoriu este cazul disidentului Gheorghe Ursu, arestat și ucis în bătaie de Securitate în 1985, pentru vina de a fi ținut un jurnal și de a asculta posturi de radio occidentale.

Regimul totalitar comunist în România a luat sfârșit abrupt în decembrie 1989, când revolte populare spontane izbucnite la Timișoara și extinse la București și în alte orașe au dus la prăbușirea puterii lui Ceaușescu. La 22 decembrie 1989, dictatorul și soția sa au fugit, fiind capturați ulterior, judecați sumar de un tribunal militar excepțional și executați pe 25 decembrie 1989. Astfel s-a încheiat unul dintre cele mai opresive regimuri totalitare din Europa de Est, după 42 de ani de dominație comunistă.

¹ Vezi Karin Steinbrueck, *Disaster Response by Ceaușescu's Communist Regime in Romania: The 1977 Earthquake*, 1st ed. (London: Routledge, 2024), <https://doi.org/10.4324/9781032632933>.

² Vladimir Tismăneanu și Marius Stan, “Ceaușescu's National Communism as National Stalinism,” în *The Routledge Handbook of Balkan and Southeast European History*, 1st ed. (London: Routledge, 2020).

³ Vezi unele detalii interesante în Pechlivanis, Paschalis. 2021. “An Uneasy Triangle: Nicolae Ceaușescu, the Greek Colonels and the Greek Communists (1967-1974).” *The International History Review* 43 (3): 598–613. doi:10.1080/07075332.2020.1764609.

Privind retrospectiv, trăsăturile definitorii ale totalitarismului, fie el de dreapta (nazism, fascism) sau de stânga (comunism), sunt bazate pe abolirea instituțiilor democratice și a statului de drept, concentrarea întregii puteri în mâinile unui partid unic și ale unui lider suprem, utilizarea pe scară largă a terorii (poliție secretă, lagăre, execuții) ca instrument de guvernare, controlul absolut al mijloacelor de informare (propagandă și cenzură), mobilizarea ideologică a maselor și, nu în ultimul rând, negarea drepturilor și libertăților individuale. Se desprinde cu claritate concluzia conform căreia, într-un stat totalitar, cetățenii nu au garanții juridice reale; justiția este subordonată politic, iar legea este redusă la a fi doar un instrument arbitrar în mâna puterii. Orice disidență este aspru pedepsită, uneori chiar cu eliminarea fizică a opozanților.

Experiența istorică a arătat că regimurile totalitare aduc, pe termen lung, stagnare sau regres social, suferințe umane imense și, adesea, conflicte violente. Lipsa mecanismelor de control și echilibru permite abuzul neîngrădit de putere. Totalitarismul, sub orice formă, anulează demnitatea persoanei umane și transformă cetățenii în simpli executanți ai voinței dictatorului.

Anarhia

Anarhia, în sens politic, desemnează absența unei autorități statale și a unui sistem instituțional de legi impuse de sus. Cuvântul provine din limba greacă, unde an-archos înseamnă fără conducător, și denumește o stare de neorânduială socială în care nu există guvernare. DEX definește anarhia drept „stare de dezorganizare, de dezordine, de haos într-o țară, într-o instituție etc.; indisciplină, nesupunere a individului față de o colectivitate organizată”. Din perspectivă ideologică, anarhismul este curentul care susține eliminarea oricărei forme de putere politică coercitivă, considerând că societatea se poate autoguverna prin acord liber între indivizi, fără stat¹.

Teoreticienii clasici ai anarhismului, precum Mihail Bakunin și Piotr Kropotkin, au criticat atât regimurile autoritare, cât și instituțiile statului liberal, pe motiv că orice structură de putere tinde să devină opresivă. Johann Rudolf Rocker, scriitor și militant anarhist german, sintetiza astfel crezul anarhist: „Anarhiștii doresc eliberarea societății de toate instituțiile politice și sociale care au un efect restrictiv

¹ Anarhia desemnează o stare de dezorganizare profundă, dezordine sau haos manifestată la nivelul unei țări, instituții sau colectivități, caracterizată prin indisciplină și nesupunerea individului față de o ordine socială organizată. Prin extensie, termenul este utilizat și pentru a descrie o stare specifică producției în regimul capitalist, în care, ca urmare a proprietății private asupra mijloacelor de producție, activitatea economică este neplanificată și neregulată, generând crize periodice și șomaj. *Dex online*, s.v. „anarhie”, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://www.dexonline.ro/definitie/anarhie>.

asupra oamenilor și stau în calea dezvoltării unei umanități libere”. La rândul său, Kropotkin afirma că anarhismul „atacă nu numai capitalul ca formă de exercitare a autorității, ci și sursele principale de putere în capitalism: legea, autoritatea și Statul”, subliniind opoziția față de orice structură ierarhică impusă¹.

Anarhiștii disting între ordine și autoritate impusă, susținând că absența unui stat nu echivalează cu haosul, ci poate duce la o ordine naturală liber consimțită. În viziunea anarhistă, oamenii, eliberați de constrângerile statale, ar coopera voluntar în comunități autogestionate, bazate pe ajutor mutual și consens². Există diferite școli anarhiste, de la anarho-sindicalism al organizării muncitorilor în sindicate libere care să administreze producția, la anarho-individualism care pune accent pe suveranitatea absolută a individului. Toate însă resping ideea de guvernare centralizată și de legi impuse de un aparat coercitiv.

Este important de menționat că anarhia ca sistem nu a fost implementată vreodată ca formă generalizată de organizare a unui stat modern. Au existat doar episoade locale sau temporare cu caracteristici anarhice precum regiunile controlate de anarhiști în timpul Războiului Civil Spaniol, 1936–1937, cum a fost Catalonia libertară sau comunitatea anarhistă din Ucraina conduse de Nestor Mahno, 1918–1921. Sunt experimente ce au fost însă fie suprimate violent de forțe statale franciste, bolșevice sau altele, fie s-au transformat sub presiunea războiului.

Criticii anarhismului argumentează că, în absența unui cadru legal și a unei autorități publice, societatea ar degenera inevitabil în haos și legea celui mai puternic³. Fără un monopol legitim al forței așa cum deține statul în doctrina lui Max Weber, dreptul la violență ar fi la îndemâna oricui, ceea ce ar favoriza apariția de grupuri coercitive informale precum mafii sau bande paramilitare, care ar lua locul vechilor instituții. Chiar unii liberali clasici precum Hobbes au teoretizat că, în „starea de natură”, adică într-o situație fără autoritate centrală, viața omului ar fi „solitară, sărăcăcioasă, brutală și scurtă”, din cauza conflictelor permanente⁴.

¹ Despre toate acestea, vezi detalii în Bullock, Marcus. 2022. “Law as Refuge of Anarchy: Societies without Hegemony or State: By Hermann Amborn, Translated by Adrian Nathan West, Cambridge, MA, MIT Press, 2019, 280 Pp., \$19.95/£14.99 (Paper).” *The European Legacy* 27 (5): 507–9. doi:10.1080/10848770.2021.1973179; și în Webster, Alex. 2016. “Anarchy and Society: Reflections on Anarchist Sociology.” *Social Movement Studies* 15 (3): 342–43. doi:10.1080/14742837.2015.1070341.

² Kropotkin, Pêtr. *Mutual Aid: A Factor of Evolution*. 1902. Accesat la 16.01.2026. http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/kropotkin/mutaidcontents.html

³ Szűcs, Zoltán Gábor. 2024. “On the Edge of Anarchism: A Realist Critique of Philosophical Anarchism.” *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 27 (7): 1180–1203. doi:10.1080/13698230.2022.2040201.

⁴ Jaede, Maximilian. 2016. “Before Anarchy: Hobbes and His Critics in Modern International Thought.” *Cambridge Review of International Affairs* 29 (4): 1646–48. doi:10.1080/09557571.2016.1271190.

Din perspectivă juridică, anarhia ar însemna inexistența unui sistem legislativ și judiciar recunoscut de toți. Fiecare individ sau comunitate și-ar putea stabili propriile reguli, însă fără un arbitru suprem, conflictele nu ar avea o instanță de soluționare imparțială general acceptată. Practic, agresiunea este posibilă și rămâne nepedepsită decât dacă victimele își fac singure dreptate, ceea ce readuce ideea de justiție privată, răzbunare și, în final, o formă de lege a junglei. Un celebru argument al filosofilor pro-statali este că existența proprietății necesită inevitabil un monopol al forței pentru a o proteja; altfel spus, existența unui bun implică existența unui monopol asupra folosirii forței. Monopolul asupra dreptului de a-l pedepsi pe agresor implică existența statului¹. De aici concluzia că ordinea juridică și anarhia sunt incompatibile: fără stat nu există garanții ale drepturilor, nici protecție contra agresiunii.

Cu toate acestea, merită amintit că ideile anarhiste au inspirat mișcări sociale care au contribuit la anumite câștiguri democratice, precum mișcarea anarho-sindicalistă ce a influențat stabilirea zilei de muncă de 8 ore în secolul XIX. Anarhiști proeminenți precum William Godwin, Pierre-Joseph Proudhon (cel care a afirmat celebrul „proprietatea este furt”), Max Stirner, Bakunin și Kropotkin au lăsat opere care continuă să alimenteze dezbateri despre natura puterii, a libertății și despre posibilitățile autoguvernării. Ei au denunțat nu doar tiraniile, ci și alienarea pe care o poate produce chiar și statul parlamentar liberal, pledând pentru extinderea autonomiei individuale și a solidarității comunitare în dauna instituțiilor coercitive².

În practică însă, situațiile de vid de putere (anomie) tind să genereze rapid structuri de dominație neoficiale, adesea violente. Dacă ne imaginăm o societate în care de mâine dispar toate legile și instituțiile, este probabil că unii indivizi sau grupuri ar încerca imediat să profite, impunându-și propria lege prin forță. Ordinea anarhistă idealizată presupune un nivel foarte înalt de conștiință și responsabilitate la toți membrii societății, o premisă greu de realizat în lumea reală, dat fiind că oamenii au interese divergente, iar unii sunt dispuși să recurgă la constrângere pentru a-și atinge scopurile. Așa cum remarcă un comentator contemporan, „legile și regulile sunt cele care ne feresc de starea de dezordine, de anarhie; ele instituie ordinea în societate, cu scopul obținerii unei vieți bazate pe adevăr și dreptate”³.

¹ Reamer, Robert. 2020. “Power, Knowledge, and Anarchism.” *Critical Review* 32 (1–3): 192–217. doi:10.1080/08913811.2020.1872946.

² Sonenscher, Michael. 2016. “Before Anarchy. Hobbes and His Critics in Modern International Thought.” *History of European Ideas* 42 (8): 1115–16. doi:10.1080/01916599.2016.1176312.

³ Agorapress, Redacția. „Anarhie sau democrație?” De Vavila Popovici. Publicat la 31 iulie 2020. Accesat la 30 ianuarie 2026. <https://www.agorapress.ro/anarhie-sau-democratie/>.

Anarhia rămâne mai degrabă un ideal filozofic și o dezbatere continuă, decât un model viabil de organizare socială la nivelul unui stat modern. Deși criticile pe care anarhiștii le aduc autoritarismului și in justiției sociale sunt adesea valide, soluția propusă, abolirea oricărei autorități ridică probleme practice uriașe. Fără un mecanism juridic comun și forța publică care să-l susțină, societatea riscă să se fragmenteze în micro-comunități potențial conflictuale sau să cadă pradă tiraniei neoficiale a celor mai puternici.

Concluzii

Analizând cele trei modele – democrația, totalitarismul și anarhia – se poate observa că ele se situează pe poziții diametral opuse sub aspectul organizării sociale și al garantării drepturilor. Democrația apare ca un echilibru între libertate și ordine, fiind bazată pe reguli clare și generale (legile) aplicate tuturor și pe instituții care reglementează relațiile dintre cetățeni și dintre cetățeni și autorități. Într-un sistem democratic veritabil, statul este limitat de o Constituție care prevede drepturile, libertățile dar și obligațiile cetățenilor, asigurând astfel un contract social echitabil. Cetățenii au posibilitatea de a-și alege conducătorii și de a participa la viața publică, au acces la justiție independentă și la un proces echitabil, beneficiind de prezumția de nevinovăție și de garanțiile procedurale. Deciziile autorităților pot fi contestate, există mecanisme de control precum parlamentar, judiciar sau civic și remedii pentru abuzuri. Toate aceste elemente fac ca democrația să fie, în pofida imperfecțiunilor sale, cel mai permisiv mediu pentru realizarea potențialului uman, atât la nivel individual, cât și colectiv.

Prin contrast, dictatura totalitară suprimă aproape complet libertățile și drepturile individuale. Într-un regim totalitar sau autoritar, cetățenii au în esență numai obligații față de stat, dar nu și drepturi reale garantate sau, dacă acestea există pe hârtie, ele pot fi încălcate arbitrar de putere. Justiția este subordonată politic, astfel încât cetățeanul nu se poate adresa unei instanțe independente pentru a-și apăra drepturile împotriva abuzurilor statului. Procesul echitabil devine o ficțiune, întrucât judecătorii și procurorii execută ordinele regimului. În dictaturi, deciziile împotriva indivizilor sunt luate de aparatul represiv fără posibilitate de apel real iar violența, tortura și chiar crima devin instrumente de menținere a controlului. Oamenii pot fi arestați și întemnițați pentru simplul fapt că și-au exprimat opinii critice, ceea ce în democrație ar fi nu doar permis, ci protejat de libertatea de exprimare. Experiența istorică a arătat că, în absența controlului democratic,

puterea discreționară corupe, iar cei aflați la conducere recurg adesea la încălcări grave ale drepturilor omului pentru a-și conserva poziția.

Pe de altă parte, anarhia, deși atractivă în teorie pentru unii ca stare de libertate absolută față de orice constrângere statală, s-ar traduce în practică tot printr-o negație a drepturilor și siguranței individului. Fără legi și instituții care să sancționeze interacțiunile antisociale, oricine ar putea încerca să facă orice, inclusiv rău altora, fără consecințe legale. Unii oameni ar putea crede că, într-un vacuum de autoritate, vor fi complet liberi și nu vor răspunde pentru faptele lor. Însă, în realitate, absența statului de drept nu duce la libertate egală, ci la dominația celor puternici, atât fizic, economic sau organizațional, asupra celor slabi. În lipsa poliției și a justiției, pedeapsa pentru acțiuni considerate inacceptabile social va fi aplicată pe cale privată, de obicei prin violență, de către grupurile care reușesc să își impună controlul pe un anumit teritoriu. Acele grupuri, fie ele clanuri, miliții, organizații mafiote sau orice altă denumire ar purta, vor ține loc de guvernare, dar fără legitimitate și fără vreo răspundere în fața populației. Iar cetățenii obișnuiți nu vor avea la cine apela pentru a fi apărați de eventualele abuzuri ale acestor grupuri. Prin urmare, în locul unui stat de drept care, în mod ideal, își exercită constrângerea conform unor legi cunoscute și prevederilor procedurale, s-ar instaura legea forței brute. Așa cum a evidențiat și analiza teoretică la care am recurs în elaborarea acestui articol, monopolul statal al forței, deși imperfect, previne escaladarea violenței generalizate și oferă un cadru în care conflictele pot fi soluționate normativ, nu prin dueluri sângeroase.

Dintre modelele discutate, democrația cu toate problemele și limitările sale, se conturează ca regimul politic preferabil și dezirabil. Democrația conferă acel echilibru social de care comunitatea are nevoie pentru a se dezvolta pașnic, drepturile și libertățile individuale sunt recunoscute și ocrotite, dar concomitent există și obligații și responsabilități pentru fiecare, precum și un set de reguli clare care guvernează comportamentele (legile). Democrația afirmă primatul legii – „rule of law” – ceea ce înseamnă că nimeni nu este mai presus de lege și că legea exprimă voința generală, nu bunul plac al cuiva anume. Garantarea drepturilor, libertăților, dar și îndeplinirea obligațiilor de către toți membrii societății creează un climat de ordine bazată pe consens, nu pe frică.

După cum se cunoaște, materia obligațiilor civile constituie fundamentul pe care se construiesc aproape toate instituțiile de drept civil, și aproape orice litigiu are ca obiect într-o măsură mai mare sau mai mică realizarea unei obligații legale. În democrație, statul de drept furnizează mijloace prin care obligațiile pot fi făcute executorii și drepturile pot fi reparate atunci când sunt încălcate, fie că vorbim de repararea prejudiciilor cauzate de infracțiuni ori de răspunderea autorităților

publice pentru abuzuri. Acest regim juridic coerent lipsește atât în anarhie unde nu există autoritate care să garanteze executarea obligațiilor), cât și în dictatură (unde autoritatea însăși încalcă regulile după bunul plac.

Nu în ultimul rând, democrația are capacitatea de autocorecție. Dacă guvernării acționează contrar intereselor cetățenilor, aceștia îi pot sancționa prin vot la următoarele alegeri sau prin alte forme legale de protest. Presa liberă și societatea civilă pot denunța abuzurile și pot cere schimbări. La capătul opus, într-un regim totalitar, asemenea mecanisme lipsesc, iar schimbarea conducerii survine doar prin forță cum ar fi o lovitură de stat, o revoluție sau colaps intern. În anarhie, neavând conducători stabili, societatea se poate destrăma în facțiuni beligerante, fără un proces pașnic de tranziție.

Ca o reflecție finală, modelul de societate pe care ni-l dorim este acela în care domnește libertatea, dar o libertate ordonată prin lege și responsabilitate. Democrația, prin valorile și instituțiile sale, reprezintă locul în care demnitatea umană este respectată, iar potențialul fiecărei persoane se poate manifesta în condiții de siguranță și echitate. Totalitarismul și anarhia, deși opuse ca filosofie, ajung ambele să nege aceste valori fundamentale, primul prin opresiune statală, cea de-a doua prin haos și violență neîngrădită. Aceasta este, în ultimă instanță, lecția pe care ne rămâne atât din studiul teoretic al formelor de guvernare, cât și experiențele istorice ale poporului român și ale altor națiuni.

Bibliografie

Agorapress, Redacția. „Anarhie sau democrație?” De Vavila Popovici. Publicat la 31 iulie 2020. Accesat la 30 ianuarie 2026. <https://www.agorapress.ro/anarhie-sau-democratie/>.

Bullock, Marcus. 2022. “Law as Refuge of Anarchy: Societies without Hegemony or State: By Hermann Amborn, Translated by Adrian Nathan West, Cambridge, MA, MIT Press, 2019).” *The European Legacy* 27 (5): 507–9. doi:10.1080/10848770.2021.1973179

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, seria C, nr. 326, 26 octombrie 2012. EUR-Lex. Accesat la 30 ianuarie 2026. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>

Constituția României (1991, rev. 2003). Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 767/31.X.2003.

De Miguel, Gonzalo Capellán. 2018. “The Concept of Democracy: Moments, Meanings and Images in the ‘Long Term’ (a Proposed Rethinking of Conceptual History in the Ibero-American World).” *Journal of Iberian and Latin American Studies* 24 (3): 415–41. doi:10.1080/14701847.2018.1530904

DEX online, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://dexonline.ro/definitie/democr%C8%9Bie>

DEX online, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://dexonline.ro/definitie/totalitarism>. Vezi și *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, s.v. “totalitarianism”, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/us/definition/english/totalitarianism>

DEX online, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://www.dexonline.ro/definitie/societate>

Dex online, s.v. „anarhie”, accesat la 30 ianuarie 2026, <https://www.dexonline.ro/definitie/anarhie>

Fritz, Stephen G. 2025. “Nazi Germany: Society, Culture, and Politics: By Pamela E. Swett and S. Jonathan Wiesen (London: Bloomsbury Academic, 2024), 325 Pages.” *Israel Journal of Foreign Affairs* 19 (1): 96–98. doi:10.1080/23739770.2025.2464368

Gozzini, Giovanni. “Italian Communism.” Chapter. In *The Cambridge History of Communism*, edited by Norman Naimark, Silvio Pons, and Sophie Quinn-Judge, 597–618. The Cambridge History of Communism. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Grama, Adrian. 2024. “Law, Labour, Sovereignty: One Century of Anti-Communism in Romania.” *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 32 (3): 513–31. doi:10.1080/25739638.2024.2429210

Harward, Grant. 2023. “The Holocaust in Romania: The Destruction of Jews and Roma under the Antonescu Regime, 1940–1944: 2nd Ed., by Radu Ioanid, Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2022. ISBN 978-1-5381-3808-3.” *Canadian Slavonic Papers* 65 (3–4): 529–31. doi:10.1080/00085006.2023.2277065

Jaede, Maximilian. 2016. “Before Anarchy: Hobbes and His Critics in Modern International Thought.” *Cambridge Review of International Affairs* 29 (4): 1646–48. doi:10.1080/09557571.2016.1271190

Karin Steinbrueck, *Disaster Response by Ceaușescu's Communist Regime in Romania: The 1977 Earthquake*, 1st ed. (London: Routledge, 2024), <https://doi.org/10.4324/9781032632933>

Kropotkin, Pëtr. *Mutual Aid: A Factor of Evolution*. 1902. Accesat la 16.01.2026. http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/kropotkin/mutaidcontents.html

Moffett, Mark W. “What Is a Society? Building an Interdisciplinary Perspective and Why That’s Important.” *Behavioral and Brain Sciences* 48 (2025): e51. <https://doi.org/10.1017/S0140525X24000037>

Niall Ferguson și Victor Davis Hanson, “The History of Socialism and Capitalism,” publicat de Eugene Ho, *Hoover Institution*, 26 mai 2025.

Pechlivanis, Paschalis. 2021. “An Uneasy Triangle: Nicolae Ceaușescu, the Greek Colonels and the Greek Communists (1967-1974).” *The International History Review* 43 (3): 598–613. doi:10.1080/07075332.2020.1764609

Popa, Ion. 2025. “Jewish Dissidence in Communist Romania: Definition, Chronology, and Particularities.” *Jewish Culture and History* 26 (1): 82–97. doi:10.1080/1462169X.2025.2450898

Reamer, Robert. 2020. “Power, Knowledge, and Anarchism.” *Critical Review* 32 (1–3): 192–217. doi:10.1080/08913811.2020.1872946

Richard Lowenthal, “Totalitarianism and After in Communist Party Regimes,” în *Totalitarian Democracy and After*, 1st ed. (London: Routledge, 2003).

Rotar, Marius. 2010. “The Mask of the Red Death: The Evil Politics of Cremation in Romania in December 1989.” *Mortality* 15 (1): 1–17. doi:10.1080/13576270903537716

Rotaru, Marina-Alexandra, Remus Crețan, Ioan Sebastian Jucu, Ana-Neli Ianăș, and Marcel Török-Oance. 2024. “How Can Digital Maps of Religions Inform Us about Fractionalization and

- Polarization in Post-Communist Romania?" *Religions* 15, no. 7: 763. <https://doi.org/10.3390/rel15070763>
- Shorten, Richard. 2017. "Totalitarianism and the End of the End-of-Ideology." *Journal of Political Ideologies* 22 (2): 147–68. doi:10.1080/13569317.2017.1306959
- Sonenscher, Michael. 2016. "Before Anarchy. Hobbes and His Critics in Modern International Thought." *History of European Ideas* 42 (8): 1115–16. doi:10.1080/01916599.2016.1176312
- Spector, Hannah. 2016. "Hannah Arendt, Education, and the Question of Totalitarianism." *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 37 (1): 89–101. doi:10.1080/01596306.2014.927113
- Szűcs, Zoltán Gábor. 2024. "On the Edge of Anarchism: A Realist Critique of Philosophical Anarchism." *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 27 (7): 1180–1203. doi:10.1080/13698230.2022.2040201
- Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată). *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, seria C, nr. 326, 26 octombrie 2012. EUR-Lex. Accesat la 30 ianuarie 2026. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0020.01/DOC_2&format=PDF.
- Vertovec, Steven. 2021. "The Social Organization of Difference." *Ethnic and Racial Studies* 44 (8): 1273–95. doi:10.1080/01419870.2021.1884733
- Vladimir Tismăneanu și Marius Stan, "Ceaușescu's National Communism as National Stalinism," în *The Routledge Handbook of Balkan and Southeast European History*, 1st ed. (London: Routledge, 2020).
- Webster, Alex. 2016. "Anarchy and Society: Reflections on Anarchist Sociology." *Social Movement Studies* 15 (3): 342–43. doi:10.1080/14742837.2015.1070341